

АНОТАЦІЯ

Калантаєвська О.О. Формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 – «Економіка» (05 – Соціальні та поведінкові науки). – Київський національний університет культури і мистецтв, Київ, 2021; Національний університет «Чернігівська політехніка», Чернігів, 2021.

Дисертація присвячена обґрунтуванню теоретико-методичних засад та розробці практичних рекомендацій щодо формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі України.

Встановлено, що аграрна галузь України володіє потужним потенціалом розвитку за рахунок забезпеченості сільськогосподарськими земельними угіддями та високої родючості ґрунтів, що є підґрунтям для розширення її експортних можливостей та потенціалу на міжнародних ринках. Здійснене дослідження кризоутворювальних та стратегічних факторів, які визначають розвиток й функціонування структури аграрної галузі дозволило об'єднати наявні фактори у групи включаючи: природно-ресурсні, економічні, соціально-демографічні, науково-технічні, інфраструктурні чинники ендогенного та екзогенного впливу. Концептуальні пріоритети політики сталого розвитку аграрної галузі мають враховувати тенденції світових ринків, високий рівень міжнародної конкуренції та системну присутність аграрного сектору економіки України на сировинних ринках.

Доведено, що подальший розвиток аграрної галузі України потребує вирішення наступних актуальних завдань щодо: удосконалення механізму земельних відносин та створення сприятливих умов для розвитку землекористування, розвитку високоефективного конкурентоспроможного сільськогосподарського виробництва; модернізації та реструктуризації аграрної галузі та існуючих форм господарювання в сфері аграрного бізнесу у відповідності до практики та міжнародного досвіду; стимулювання, розвитку та підтримки малого і середнього підприємництва в системі аграрної галузі України; орієнтації на прогресивні способи ведення бізнесу й організації виробничих процесів.

Перспективними можуть стати такі інноваційні бізнес-утворення: кластери, бізнес-інкубатори, провайдингові кооперативи, екопоселення та агропарки, агротехнопарки, що можуть бути представлені різними за розмірами і формами, адаптивними, конкурентоспроможними, легко інтегрованими й орієнтованими на соціальні та економічні потреби формуваннями.

Сформована авторська структурна модель механізму сталого розвитку аграрної галузі та його забезпечувальних механізмів, що охоплює економічний, соціальний, інвестиційно-інноваційний, екологічний та розвиток зовнішньоекономічних відносин. Обґрунтований механізм ліг в основу розрахунку збалансованості сталого розвитку аграрної галузі за економічною, соціальною, екологічною, інноваційно-інвестиційною та складовою зовнішньоекономічного (експортного) потенціалу.

Комплексне оцінювання тенденцій сталого розвитку аграрної сфери на основі авторського підходу дозволяє дійти висновку, що метою стратегії сталого розвитку аграрної сфери України є забезпечення продовольчої безпеки держави через формування внутрішньої та міжнародної конкурентоспроможності галузі з метою ефективного соціально-економічного розвитку країни. В процесі розробки структурної політики сталого розвитку аграрної сфери економіки необхідно враховувати особливості та відмінності аграрного виробництва з метою запровадження адаптованих механізмів трансформації аграрного потенціалу та усунення дисбалансів розвитку аграрного сектора економіки в умовах децентралізації.

Сформовані теоретико-методичні положення та науково-практичні рекомендації щодо формування та реалізації стратегії економічного розвитку аграрної галузі дозволяють стверджувати, що реалізація стратегічних орієнтирів сталого розвитку аграрної галузі базується на узгодженні інтересів усіх об'єктів та інших учасників системи управління сталим розвитком з урахуванням економічних, інституційних, організаційних, інноваційних, стратегічних, цільових та ресурсних чинників і параметрів.

Доведено, що сталий розвиток вітчизняної аграрної сфери передбачає взаємовідповідність її складових, що досягається за рахунок: встановлення цілей та завдань з урахуванням інтересів держави, учасників агропромислового ринку, споживачів та інших асоційованих з агропромисловим бізнесом суб'єктів економічної діяльності у відповідності до концепції сталого розвитку; формування нормативно-регулюючих, організаційно-економічних і фінансових моделей внутрішньої та зовнішньої взаємодії суб'єктів аграрної галузі; розробки узгоджених стратегій, програм та заходів, які забезпечують сталий розвиток аграрної галузі.

Запропоновано авторський стратегічний план розвитку аграрної галузі України в контексті реалізації «Стратегії сталого розвитку України до 2030 року», що охоплює розвиток потенціалу аграрної галузі та аграрного бізнесу, створення умов для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної галузі України на міжнародних ринках, підвищення науково-технологічного рівня аграрної галузі за рахунок розвитку селекції і генетики, нарощування обсягів інвестицій, нарощування експорту сільськогосподарської сировини і продовольства та забезпечення продовольчої безпеки країни, цифрову трансформацію аграрного сектору, яка корелює з національною метою щодо прискорення впровадження цифрових технологій в економіці та соціальній сфері, реформування ринку земель сільськогосподарського призначення.

удосконалено:

- науково-концептуальні засади побудови моделі процесу розробки та прийняття стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, що, на відміну від існуючих, включає актуальні перспективи щодо економічного розвитку аграрної галузі, виважене науково-технічне забезпечення процесу функціонування й раціонального використання природних обмежених ресурсів аграрної галузі та її специфічні еколого-економічні особливості щодо функціонування. Головними завданнями такої моделі є формування спільних управлінських рішень щодо розвитку аграрної галузі шляхом налагодження й узгодження соціально-економічних й екологічних інтересів всіх зацікавлених суб'єктів аграрної галузі України;

- методичний підхід до оцінки сталого економічного розвитку аграрної галузі України, який, на відміну від наявних, передбачає використання інструментарію таксономічного аналізу його взаємопов'язаних складових (економічну, соціальну, екологічну, інноваційно-інвестиційну та підсистему сталого розвитку зовнішньоекономічної складової), що дозволило ідентифікувати напрями формування ефективної стратегії у майбутньому через призму вирішення проблем продовольчої безпеки та продовольчої незалежності держави, нарощування частки експорту аграрної продукції, удосконалення системи економічних, соціальних та земельних відносин, ефективного розвитку інфраструктурної складової аграрної галузі тощо;

- науково-практичні концепти формування та реалізації стратегії сталого розвитку аграрної галузі України в умовах децентралізації, яка, на відміну від існуючих, ґрунтується на результатах аналізу інтегрального показника сталого розвитку аграрної галузі у регіональному вимірі та дозволяє ідентифікувати раціональні стратегічні орієнтири сталого розвитку аграрної галузі, структуру складових механізму їх реалізації, що сприяє комплексному обґрунтуванню принципів, функцій, завдань, які забезпечують реалізацію тактичних і стратегічних напрямів соціально-економічного й екологічного розвитку аграрної галузі та національної економіки;

дістало подальшого розвитку:

- визначення категорії «стратегія сталого економічного розвитку аграрної галузі» як інтегрованої, уніфікованої й доступної довгострокової системи цілей, яка інтерпретована у вигляді конкретної програми дій, побудована на основах принципу синергії, орієнтуючись на реалізацію соціально-економічної й екологічної підсистем і забезпечення аграрній галузі конкурентних переваг у досягненні поставлених стратегічних завдань: виробничо-збутових, товарних, ресурсних, ціноутворення, взаємодії аграрної галузі з іншими сферами національної економіки, зменшення виробничих витрат, стимулювання робітників, зайнятих в аграрній галузі, запобігання банкрутства та сприяння оздоровлення фінансового стану аграрної галузі;

- систематизація кризоутворювальних факторів, які впливають на формування та реалізацію стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі, до яких належать: внутрішні (природно-кліматичні, фінансово-економічні та організаційно-управлінські) та зовнішні (кон'юнктурні та соціально-кадрові). Це дає змогу виробити єдині підходи до обґрунтування управлінських рішень щодо формування стратегії сталого економічного розвитку аграрної галузі шляхом деталізації їх позитивних й негативних проявів і визначити можливості імплементації певних преференцій у напрямку забезпечення сталого розвитку національної економіки;

- обґрунтування стратегічного плану сталого економічного розвитку аграрної галузі у загальнодержавному й локальному вимірі, який потребує дотримання сукупності принципів (цілеспрямованості, комплексності, змінності, адаптивності, ефективності, мінімізації ризику, балансу інтересів, легітимності) та орієнтований на: розвиток потенціалу аграрної галузі та аграрного бізнесу; створення умов для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної галузі України на міжнародних ринках; підвищення науково-технологічного рівня аграрної галузі за рахунок розвитку селекції і генетики; нарощування обсягів інвестицій; нарощування експорту сільськогосподарської сировини і продовольства та забезпечення продовольчої безпеки країни; цифрову трансформацію аграрного сектору, яка корелює з національною метою щодо прискорення впровадження цифрових технологій в економіці та соціальній сфері; реформування ринку земель сільськогосподарського призначення;

- стратегічні орієнтири державної політики у сфері забезпечення сталого економічного розвитку аграрної галузі України, які формуються суспільством, суб'єктами господарювання, органами влади і включають обґрунтування змін (розвиток потенціалу аграрної галузі та аграрного бізнесу; створення умов для підвищення конкурентоспроможності суб'єктів аграрної галузі України на міжнародних ринках; підвищення науково-технологічного рівня аграрної галузі за рахунок розвитку селекції і генетики; нарощування обсягів інвестицій в агропромисловому комплексі; цифрова трансформація аграрного сектору;

реформування ринку земель сільськогосподарського призначення; ефективна екологічна політика та управління природними ресурсами), активізація яких відбувається на засадах ефективного функціонування відповідних інноваційних інституційних формувань (агрополісів, аграрних бізнес-інкубаторів, агротехнологічних парків, аграрних кластерів тощо) у контексті забезпечення продовольчої безпеки держави і задоволення соціально-економічних потреб населення.

Ключові слова: аграрна галузь, стратегія, економічний розвиток, сталий, соціально-економічна, екологічна, інновації, інвестиції, інтереси, суспільство, державна політика.